

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

3-maxsus
son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/3 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi huzuridagi Sudyalari oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarqand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Юсупов Хуршид Муратжанович</i> ПЕРВЫЕ ШАГИ ДВУХСТОРОННЕГО СОТРУДНИЧЕСТВА САУДОВСКОЙ АРАВИИ С МОМЕНТА НЕЗАВИСИМОСТИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН	9-13
<i>Najmiddinov Zafar Xoshimjonovich</i> O'RTA OSIYO FAQIHLARINING MUSANNIFAK ASARLARIGA TA'SIRI XUSUSIDA	14-19

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Madraimova Marxamat Raximberganovna</i> XORAZM VILOYATIDA KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIKNI DAVLAT TOMONIDAN TARTIBGA SOLISHNING OBYEKTIV ZARURLIGI VA AHAMIYATI	20-23
<i>Abdullaev Jamshid Obidovich</i> SUN'IY INTELLEKT — XIZMAT KO'RSATISH SOHASIDA SAMARADORLIKNI OSHIRISH VOSITASI SIFATIDA	24-30
<i>Абдуллаев Алтинбек Янгибаевич</i> ДОННИ ҚАЙТА ИШЛАШ КОРХОНАЛАРИДА МАҲСУЛОТ ИШЛАБ ЧИҚАРИШ ХАРАЖАТЛАРИ ҲИСОБИНИ ЮРИТИШ ВА ТАННАРХ КАЛКУЛЯЦИЯСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	31-46
<i>Ziyadullayev Zuxriddin Ilxom o'g'li</i> TIJORAT BANKLARI TRANSFORMATSIYASI BORASIDA NAZARIY VA HUQUQIY ASOSLAR	47-51
<i>Alimova Saboxat Gaziyevena, Erkinova Sevinch</i> YASHIL IQTISODIYOT VA ATROF MUHIT MUAMMOLARI	52-56
<i>Zokirova Gavxar</i> GLOBAL PENSIYA TIZIMLARI BARQARORLIGI VA YETARLILIGI TAHLILI	57-66

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Tursunkulova Shaxnoza Tuychiyevna, Muxtorov Muxsin Jabborovich</i> TASAVVUFDA INSON MA'NAVIY KAMOLOTI MASALASI	67-73
<i>O'rinboyev Davlatjon Bahtiyorovich</i> IJTIMOIY FALSAFADA STRATEGEMALARNING O'RNI VA AHAMIYATI	74-79
<i>Alimov Mansur Narboyevich</i> PEDAGOGIYALARNING MA'NAVIY-AXLOQIY VA KASBIY RIVOJLANTIRISHDA AJDODLAR MA'NAVIY MEROSINING O'RNI. ("SILSILAT UL-ORIFIYN VA TAZKIRATU-S-SIDDIQIYN" ASARI MISOLIDA)	80-87
<i>To'xtasinov Shukurjon Shavkatjon o'g'li</i> MILLIY BIRLIK VA SIYOSIY HOKIMIYATGA DOIR JADIDLAR QARASHLARINING IJTIMOIIY- FALSAFIY AHAMIYATI	88-95
<i>Nurmatova Umida Jalolidinovna</i> AN'ANAVIY O'QISHNING GNOSEOLOGIK JIHATLARI	96-101

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Abdullaeva Charos Baxramovna</i> ZAMONAVIY LINGVISTIKADA REKLAMA DISKURSI TUSHUNCHASI	102-105
<i>Umarqulova Munira Zohidjon qizi</i> ILMIY-FANTASTIK ADABIYOT: JANRNING SHAKLLANISHI, RIVOJLANISHI VA POETIK CHEGARALARI	106-119
<i>Xaydarova Gavhar Abdukadirovna</i> ZAMONAVIY LINGVISTIK MADANIYAT KONTEKSTIDA "SPORT DISKURSI" TUSHUNCHASINING NAMOYON BO'LISHI	120-124
<i>Mirzarahimov Bahodir Shavkat o'g'li</i> "XALQ SO'ZI" GAZETASINING MATNLARINI DAVR BO'YICHA TASNIFLASH BOSQICHLARI	125-129
<i>Boboqulova Nilufar Xayrullo qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA SHOULDER/YELKA, ELBOW/TIRSAK HAMDA WRIST/BILAK SOMATIK KOMPONENTLI MAQOLLARNING KONSEPTUAL TAHLILI	130-137
<i>Yangiboyeva Feruza Ortiq qizi</i> TIPS FOR TEACHING ENGLISH: STRATEGIES FOR EFFECTIVE LANGUAGE LEARNING	138-145
<i>Ибодуллаева Гавхар Уринбаевна</i> ОБУЧЕНИЕ ШКОЛЬНИКОВ К НАЧАЛЬНОМУ УРОВНЮ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В СРЕДНЕ- ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЕ	146-151
<i>Kuvvatov Raxmatulla Hikmatillayevich</i> SAN'ATGA OID AFORIZMLARNING LINGVOKULTUROLOGIK TAHLILI.....	152-156
<i>Ibodullayeva Gulshod Urinovna</i> CHET TILLARINI O'RGANISHDA IMMERSIV O'QITISH USLUBLARI –SAMARALI YO'NALISH, YONDASHUVLAR VA XULOSALAR.....	157-160
<i>Habibullayeva Gulsanam Inomjon qizi</i> INNOVATIVE METHODS OF TEACHING READING (FOR PRE INTERMEDIATE LEVELS)	161-165
<i>Berdimurotova Sevara Maxmudovna</i> TILSHUNOSLIKDA TERMINOLOGIYANING XUSUSIYATLARI.....	166-169

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Kuchimova Shaxlo</i> VASIYATNOMANING OG'ZAKI SHAKLI VA UNI TUZISHDA ZAMONAVIY AXBOROT TEKNOLOGIYA VOSITALARIDAN FOYDALANISH ISTIQBOLLARI	170-176
<i>Jumanazarov Faxriddin Erkinovich</i> KONTRAFAKT MAHSULOTLARNI ANIQLASH VA ULARNING MUOMALASIGA QARSHI KURASHISH MUAMMOLARI	177-183
<i>Курбанова Эльмира Асадовна</i> ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ОВД С ГОСУДАРСТВЕННЫМИ И ИНЫМИ ОРГАНИЗАЦИЯМИ ПО ПРОФИЛАКТИКЕ БЕЗНАДЗОРНОСТИ И ПРАВОНАРУШЕНИЙ СРЕДИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	184-190

<i>Raxmatullayev Xurshidjon Shukurilla o'g'li</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI QONUNCHILIGIDA KRIPTO-AKTIV VA U BILAN BOG'LIQ BO'LGAN AYRIM MUAMMOLAR.....	191-195
<i>Aldamuratova Amangul Uralbayevna</i> FUQAROLIK PROTSESSIDA AJRIMLAR TUSHUNCHASI VA TURLARI	196-200
<i>Xakimov Jahongir Olimjon o'g'li</i> KIBERFIRIBGARLIK VA KIBERKORRUPSIYA – RAQAMLI DUNYODAGI MURAKKAB JINOYATLAR.....	201-208
<i>Ergashev Qaxramon Zokirjonovich</i> KORRUPSIYAVIY JINOYATLARGA QARSHI KURASHISHNING IJTIMOY ZARURATI.....	209-219
<i>Normatov Isomiddin Dustqul o'g'li</i> XUFIYONA IQTISODIYOTGA QARSHI KURASHISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI	220-224
<i>Пулатов Темурабек Гайратжон угли</i> ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ПРИМЕНЕНИЯ ТЕХНОЛОГИЙ КИС В СЕКТОРЕ ФИНАНСОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ	225-231
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Yaqubov Fazliddin Muxitdinovich</i> JISMONIY TARBIYA VA SPORT MUTAXASSISLARINING ILMIY-TADQIQOTCHILIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA FANLARARO INTEGRATSIYA	232-236
<i>Sharipova Farida Salimdjanoyn, Qo'ng'irotova Anorxol</i> TIBBIYOT OLIYGOHLARIDA "TIBBIY BIOLOGIYA" HAMDA "UMUMIY GENETIKA" FANLARINI O'QITISHDA INTERFAOL METODLAR SAMARADORLIGI	237-241
<i>Собирова Гулибарно Зайнутдин кизи</i> МЕТОДИКА ИНТЕРАКТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ В РАЗВИТИИ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА	242-252
<i>Salayev Donyor Baxtiyarovich</i> ZAMONAVIY JISMONIY TAYYORGARLIKNING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI.....	253-259
<i>Turdimuratov Dilmurad Yuldashevich</i> OLIY TA'LIM MUASSASASIDA BOKS MURABBIYLARINI KASBGA YO'NALTIRISH TIZIMINING XUSUSIYATLARI	260-266
<i>Hakimova Nargiza Uralovna</i> YOSH KURASHCHI QIZLARDA MUVOZANAT QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISHDA RAQS VA HARAKATLI O'YINLARDAN FOYDALANISH TEXNOLOGIYASI	267-273
<i>Otepbergenov Jetkerbay Sakbergenovich</i> MODULLI TA'LIM SHAROITIDA TALABALARNI INTELLEKTUAL RIVOJLANTIRISHGA UNDASH MUAMMOSI	274-279

Received: 10 April 2025
Accepted: 15 April 2025
Published: 28 April 2025

Article / Original Paper

TIJORAT BANKLARI TRANSFORMATSIYASI BORASIDA NAZARIY VA HUQUQIY ASOSLAR

Ziyadullayev Zuxriddin Ilxom o'g'li
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya. COVID-19 epidemiyasi natijasida raqamli iqtisodiyotning butun Jahon iqtisodiyotida keng tarqalishini tezlashtirdi, bu esa moliya sohasida "kontaktsiz" xizmatlarga talabning keskin oshib ketishiga olib keldi. Va buning natijasida tijorat banklari transformatsiyasiga talab ortdi. Ushbu maqolada tijorat banklarining transformatsiya jarayoni, uning nazariy negizlari va huquqiy jihatlari atroflicha o'rganilgan. Avvalo, bank tizimining iqtisodiyotdagi o'rni, tijorat banklarining vazifalari va ular faoliyatidagi zamonaviy o'zgarishlar tahlil qilingan. Transformatsiya tushunchasi, uning turlari va bosqichlari, shuningdek, bank tizimida raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali amalga oshirilayotgan islohotlar ilmiy asosda yoritilgan.

Undan tashqari maqolada O'zbekistonda tijorat banklari transformatsiyasining huquqiy bazasi, xususan, "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi Qonun, Prezident farmonlari va Vazirlar Mahkamasi qarorlari asosida tahlil qilingan. Shu bilan birga, xalqaro amaliyotdagi yutuqlar va ularning milliy bank tizimiga tatbiq etish imkoniyatlari ko'rib chiqilgan.

Ishning dolzarbligi shundaki, u bank sektoridagi zamonaviy islohotlarning nazariy-huquqiy asoslarini chuqur o'rganish va ularni amaliyotda samarali tatbiq etishdagi masalalarga bag'ishlangan. Xulosalar va takliflar orqali bank tizimini yanada mustahkamlash bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Global moliya, MDH, Transformatsiya, Induktiv, deduktiv, likvidlik, Dokumental, diversifikatsiya.

THEORETICAL AND LEGAL CONSIDERATIONS REGARDING THE TRANSFORMATION OF PRIVATE BANKS

Ziyadullaev Zukhriddin Ilkhom Ugli
Tashkent State Law University, independent researcher

Abstact. The COVID-19 epidemic has accelerated the widespread spread of the digital economy throughout the global economy, which has led to a sharp increase in demand for "contactless" services in the financial sector. And as a result, the demand for the transformation of commercial banks has increased. This article examines in detail the transformation process of commercial banks, its theoretical foundations and legal aspects. First of all, the role of the banking system in the economy, the tasks of commercial banks and modern changes in their activities are analyzed. The concept of transformation, its types and stages, as well as the reforms implemented in the banking system through the introduction of digital technologies are scientifically covered.

This article analyzes the legal framework for the transformation of commercial banks in Uzbekistan, in particular, based on the Law "On Banks and Banking Activities", Presidential Decrees and Cabinet of Ministers Resolutions. At the same time, achievements in international practice and the possibilities of their implementation in the national banking system are considered.

The relevance of the work is that it is devoted to an in-depth study of the theoretical and legal foundations of modern reforms in the banking sector and issues of their effective implementation in practice. Through

conclusions and proposals, practical recommendations have been developed to further strengthen the banking system.

Key words: Global finance, CIS, Transformation, Inductive, deductive, liquidity, Documentary, diversification.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V5SI3Y2025N05>

Kirish

Bugungi globallashuv va raqamlashuv davrida moliya bozorlarining tezkor rivojlanishi, raqobatning kuchayishi hamda mijozlar talablarining o'zgarib borishi tijorat banklari faoliyatini yangi bosqichga olib chiqishni taqozo etmoqda. Shu munosabat bilan, bank tizimining samaradorligini oshirish, mijozlarga ko'rsatilayotgan xizmatlar turini kengaytirish va zamonaviy texnologiyalar asosida ularni yanada qulay va shaffof qilish maqsadida tijorat banklari transformatsiya jarayoniga kirishmoqda.

Transformatsiya – bu faqatgina texnik yangilanish emas, balki boshqaruv, biznes jarayonlari, korporativ madaniyat hamda huquqiy asoslarni qamrab oluvchi murakkab va ko'p bosqichli jarayondir. Mazkur maqolada tijorat banklari transformatsiyasining nazariy jihatlarini, ya'ni uning mohiyati, zaruriyati va turlari hamda ushbu jarayonni tartibga soluvchi huquqiy asoslar tahlil qilinadi. Shuningdek, O'zbekiston bank tizimi misolida amalga oshirilayotgan islohotlar doirasida transformatsiyaning ahamiyati va istiqbollari ko'rib chiqiladi.

Metodologiya

Tadqiqotning nazariy va metodologik asosini tijorat banklari transformatsiyasi haqidagi nazariy jihatlar, xalqaro tijorat bank tashkilotlari bilan tijorat banklari transformatsiyasi sohasidagi hamkorlik masalalariga oid ilmiy adabiyotlar tashkil etadi.

Ushbu maqolani yozishda ilmiy-tadqiqot metodlarining turli shakllari qo'llanildi. Asosiy e'tibor tijorat banklari transformatsiya jarayonini nazariy va huquqiy jihatdan o'rganishga qaratilib, tadqiqot quyidagi metodologik yondashuvlarga asoslandi:

Tarixiy-tahliliy usul – bank tizimining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari, shuningdek, bank transformatsiyasi jarayonlarining evolyutsiyasi o'rganildi. Bu orqali hozirgi tendensiyalarning ildizlari va ularning rivojlanish manbalari tahlil qilindi.

Qiyosiy tahlil usuli – turli mamlakatlar (asosan rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar)dagi bank tizimida amalga oshirilayotgan transformatsiya jarayonlari qiyosiy tahlil qilinib, O'zbekiston sharoitidagi amaliyot bilan taqqoslash asosida xulosalar chiqarildi.

Huquqiy tahlil usuli – tijorat banklari faoliyatini tartibga soluvchi qonun hujjatlari, normativ-huquqiy bazalar, markaziy bankning qaror va farmoyishlari tahlil qilindi. Bu orqali mavjud huquqiy asoslarning banklar transformatsiyasiga ta'siri o'rganildi.

Induktiv va deduktiv usullar – xususiy holatlardan umumiy xulosalar chiqarish va aksincha, umumiy nazariy qoidalarni aniq misollarda tatbiq etish usullari tadqiqot jarayonida samarali qo'llanildi.

Iqtisodiy-statistik usullar – banklar faoliyatiga oid ma'lumotlar (aktivlar, passivlar, kapital yetariligi, daromadlar va boshqalar) tahlil qilinib, transformatsiyaning moliyaviy ko'rsatkichlarga ta'siri baholandi.

Dokumental tahlil usuli – rasmiy manbalar, banklar hisobotlari, xalqaro moliyaviy tashkilotlar materiallari va normativ hujjatlar tahlil qilinib, maqolaning ilmiy asosli bo'lishi ta'minlandi. Ushbu metodologik yondashuvlar maqoladagi nazariy xulosalarning ishonchliligi va amaliyotga yaqinligini ta'minlashga xizmat qildi. Tadqiqot jarayonida zamonaviy ilmiy-amaliy manbalar, milliy va xalqaro tajriba keng qamrab olindi.

Natija

Bugungi kunda, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev boshchiligidagi Respublikada iqtisodiyotning barcha sohalarida keng ko'lamdagi reformalar amalga oshirilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2020 — 2025-yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida" to'g'risidagi 2020-yil 13-maydagi PF-5992-sonli farmonini qabul qilinishi o'z navbatida xorijiy tajribalar hamda xorijiy moliya sohasidagi tendensiyalar asosida mamlakat bank tizimining isloh qilinishiga yana bir ijobiy turtki berdi.

Ushbu o'tgan davr iqtisodiy inqirozidan salbiy asoratlarni qisqartirish borasida O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti I.A. Karimovning "Jahon moliyaviy iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari" asarida aytib o'tilgan. Unda keng qamrovli chuqur tahlil va xulosalarga tayanib, inqirozning mazmuni, kelib chiqish sabablari va salbiy ta'siri oqibatlari, O'zbekiston sharoitida bu oqibatlarning oldini olish va yumshatishga asos o'luvchi omillar, davlat iqtisodiyotini modernizatsiyalash va yangilashni izchil davom ettirish borasidagi ustuvor yo'nalishlar bayon etilgan. Ushbu asarda ta'kidlashicha "2008-yilgi xalqaro moliyaviy-iqtisodiy inqiroz AQSh ipotekali kreditlash tizimida yuzaga kelgan tanglik holatidan boshlandi. Keyinchalik bu jarayonining miqyosi kengayib, yirik banklar va moliyaviy tuzilmalarning likvidlik, ya'ni to'lov qobiliyati zaiflashib, moliyaviy inqirozga aylanib ketdi.

Xalqaro moliya bozorlarida eng yirik kompaniyalar indeks ko'rsatkichlari va aksiyalarning bozor qiymati halokatli darajada tushib ketishiga olib keldi. Bularning barchasi, o'z navbatida ko'plab davlatlarda ishlab chiqarish va iqtisodiy o'sish sur'atlarining keskin pasayib ketishi bilan bog'liq ishsizlik va boshqa salbiy oqibatlarni keltirib chiqardi. Mazkur asarda jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozini keltirib chiqargan sabablar va uning salbiy oqibatlarini O'zbekistonga jiddiy ta'sir ko'rsatmagani qator sabablar bilan izohlangan. Jumladan O'zbekistonda moliyaviy-iqtisodiy, byudjet, bank-kredit tizimi, shuningdek, iqtisodiyotning real sektori korxonalari va tarmoqlari barqaror hamda uzluksiz ishlashini ta'minlash uchun yetarli darajada mustahkam zahiralari yaratilganligi va zarur resurslar bazasi mavjudligi, bank tizimlari barqaror va himoya mexanizmlari kuchliligi aytib o'tilgan[1].

Bundan tashqari, bugungi kundagi xalqaro siyosiy notinchliklar, shu jumladan Sharqiy Yevropada kuzatilayotgan ziddiyatlar sababli O'zbekistonning yirik strategik hamkori bo'lgan Rossiya Federatsiyasiga nisbatan qo'llanilgan sanksiyalar O'zbekistonga iqtisodiy ma'noda o'z ta'sirini o'tkazmasdan qolishi e'tibordan holi emas.

Ta'kidlash lozimki, O'zbekiston tijorat banklarida xalqaro hamkorlikda diversifikatsiya tushunchasi rivojlanmagan. Ya'ni, mamlakat tijorat banklari tashqi hamkorlik aloqalarining ko'p qismi Rossiya Federatsiyasi moliya institutlari bilan bog'liq.

2021 yilda Rossiya O'zbekistonning asosiy savdo sherigi maqomiga ega bo'ldi va 2014-yildan beri ushbu maqom birinchi marta Xitoydan Rossiyaga o'tkazildi. O'tgan yil davomida davlatlar o'rtasidagi tovar ayirboshlash qiymati 7,51 mlrd. AQSh dollarini tashkil etdi, bu O'zbekiston va MDH davlatlari o'rtasidagi umumiy savdo hajmining 47,4% tashkil etmoqda.

O'zbekiston eksporti hajmi 38,5 foizga oshib, 2,05 mlrd. AQSh dollarini, import hajmi esa 30,7% ortib, 5,45 mlrd. AQSh dollarini tashkil qildi. O'zbekiston va Rossiya o'rtasidagi eksport-import hajmi yillar kesimida quyidagi rasmda ifodalangan[2]:

1.1-jadval.**O'zbekiston va Rossiya o'rtasidagi eksport-import hajmi[3]**

Davr	2019	2020	2021
Jami mln. AQSh dollar	6 669,6	5 659,5	7 517,0
O'zbekiston eksporti	2 531,9	1 485,8	2 058,9
Rossiyadan import	4 137,7	4 173,8	5 458,1

O'zbekiston Respublikasi hukumati hamda tijorat banklari tomonidan so'nggi yillarda Rossiyadan tijorat banklari va moliya institutlaridan katta miqdorda kredit mablag'lari jalb qildi.

“Global finance” xulosasiga muvofiq xalqaro bank sektori arenasida 2017-2018 yillarda J.P.Morgan Chase & Co.(AQSh) dunyoning eng yaxshi raqamli banki sifatida tan olingan va 2021 yilda ham mazkur unvonni saqlab qoldi va korporativ/institutsional raqamli banklar orasida yetakkchilik qildi[4].

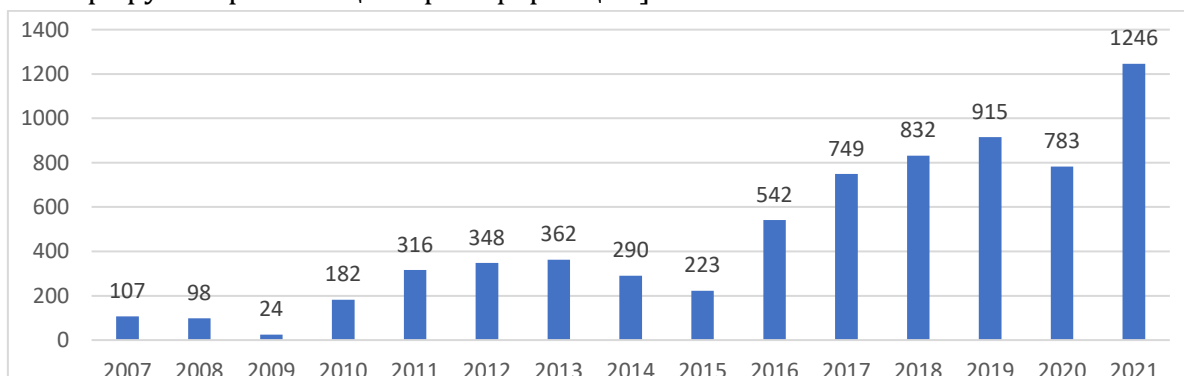
Shuningdek, mazkur nufuzli nashriyotning 2021-yilgi hisobotiga ko'ra sharqiy va markaziy yevropa hududlaridagi eng yaxshi raqamli bank sifatida Rossiyaning Cber banki tan olindi [The World's Best Banks 2021 Global Finance the winners].

Ta'kidlash lozimki, har bir xo'jalik faoliyati bilan shug'ullanuvchi tashkilotlar kabi tijorat banki faoliyatida ham mijozlarning extiyojlari, milliy qadriyatlarining talablari hamda boshqa qator faktorlardan kelib chiqib maxsulotlar ishlab chiqiladi va faoliyati olib boriladi.

Jumladan, O'zbekiston bank-sektori modelining o'ziga xosligi hamda AQSh, g'arbiy yevropa va boshqa uzoq mamlakatlardan ko'ra Rossiya Federatsiyasi bank tizimining o'xshashlik jihatlari ko'pligini inobatga olib ushbu dissertasiya ishida Rossiya Federatsiyasi tijorat banklarining transformatsiya yo'lidagi tajribalarini o'rganish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Yuqorida aytib o'tilganidek, Rossiya banklari orasida bugungi kunda yuridik va jismoniy hamda korporativ mijozlarga mijozlarga xizmat ko'rsatish bo'yicha Cberbank yetakchilik qilib kelmoqda.

Cberbankning aktiv o'sish davri 2016-yildan boshlangan. Jumladan, bank sof foydasi 2015-yilda 223 mlrd. rublni tashkil etgan bo'lsa, 2016-yilga kelib bu ko'rsatkich 542 mlrd. rublga ko'tarildi, o'z navbatida chakana aktiv mijozlar soni 96,3 mln., korporativ mijozlar soni 2,6 mln. hamda o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish uskunolari va bankomatlar soni esa 77 mingga yetdi [Отчет Сбер груп по реализации трансформации].

1.1. rasm. Cberbankning daromadlilik dinamikasi [Отчет Сбер групп по реализации трансформации]

Bu darajada yuqori suratdagi o'sish tendensiyasiga eng avvalo 2008-yilda ishlab chiqilgan transformatsiya strategiyasi sabab bo'ldi. Ta'kidlash lozimki, global pandemiya sababli joriy etilgan cheklovlarning bank foydasiga ta'sirini 2020-yil ko'rsatkichida aks etganini ko'rishimiz mumkin.

Xulosa

Xammamizga ma'lumki, O'zbekiston bank sektorida, ayniqcha davlat ulushi bor tijorat banklarida, bugungi kunga qadar hujjatlar qog'oz shaklida rasmiylashtirilib borilmoqda, bank boshqaruv tizmi va qarorlar qabul qilinishi markazlashgan holatda qolib ketgan. Bu eca faoliyat jarayonlarini cekinlashtiradi va incon omillari ta'cirini ortishiga cabab bo'ladi.

Mazkur kamchiliklar boracida Cberbank tomonidan amalga oshirilgan trancoformatsiyada boshqaruv tizimi modernizatsiya qilish, zamonaviy yangi maxculotlar ishlab chiqish, faoliyatdagi jarayonlarni tezlashtirish kabi o'zgarishlarga katta e'tibor berilganligini hamda cstrategiyani tadbiq qilishda yuzaga kelgan muammolarni bartaraf etishdagi yo'llarini tahlil qilib, andoza cifatida ko'rishimiz mumkinligi ma'lum bo'ldi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти И.А. Каримовнинг “Жаҳон молиявий иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари” асари, 2009 йил
2. Ўзбекистон миллий ахборот агентлиги (<https://uza.uz/uz>)
3. <https://uza.uz/uz>
4. The World's Best Banks 2017 Global Finance names the winners of its 24th annual awards for the World's Best Banks, by region and by country.
5. nformatsiya o zasedanii Soveta rukovoditeley migratsionnyh organov gosudarstv – uchastnikov Sodrujestva Nezavisimых Gosudarstv (28 sentyabrya 2023 goda)//<https://e-cis.info/cooperation/3091/112728/>
6. https://cis.minsk.by/news/26139/v_tashkente_sostojalos_zasedanie_soveta_rukovoditelej_migracionnyh_organov_gosudarstv_sng
7. YeOII matbuot xizmati. (2024). O'zbekiston va YeOII uch yillik hamkorlik rejasini imzoladi. [URL: <http://www.eurasiancommission.org/press/news/2024/10/15>]

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/3 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).